

Розділ I

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 65.012.8:33 + 332.12

І.Г. Бабець

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНТЕРРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

Обґрунтовано доцільність стратегічного планування інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС. Розроблено цільові імперативи, пріоритети та завдання стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва.

Ключові слова: *стратегія, економічна безпека, інтеррегіональне співробітництво, європейська інтеграція, стратегічні пріоритети.*

Постановка проблеми. Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних регіонів значною мірою зумовлений недосконалим інституційним забезпеченням міжнародного співробітництва на регіональному рівні та наявністю проблем інституційного характеру. В Україні ухвалено низку документів, які визначають пріоритети державної регіональної політики та забезпечують державну підтримку участі прикордонних областей у співпраці з регіонами інших країн, реалізуються регіональні стратегії розвитку та програми соціально-економічного розвитку областей.

Відсутність системного підходу у формуванні стратегічних напрямів міжнародного співробітництва регіонів призводить до неузгодженості пріоритетів регіонального розвитку, визначених урядовими програмами, зі стратегічними цілями, передбаченими у регіональних стратегіях розвитку, та пріоритетними напрямками співпраці згідно з міжнародними угодами, укладеними на регіональному рівні. Пріоритетні напрями співробітництва, задекларовані в міжнародних угодах областей України з територіально-адміністративними одиницями інших країн, не завжди базуються на конкурентних перевагах регіонів та не враховують їх міжнародну конкурентоспроможність, посилюючи інституціональні загрози економічній безпеці.

Стан дослідження. У працях вітчизняних учених розглядаються основні форми інституціональних деформацій економічної безпеки України та визначаються пріоритети її зміцнення [1, с. 173–195]; висвітлюються основні аспекти регіональної політики протидії зовнішнім загрозам [2, с. 214–219]; пропонується концепція стійкого розвитку регіону, цілі якої формулюються за результатами оцінки економічної, соціальної та екологічної складових відповідно до критеріїв економічної безпеки [3]; обґрунтовуються напрями удосконалення механізму регулювання транскордонного співробітництва [4, с. 303–318] та доцільність розробки концепцій міжрегіонального та прикордонного співробітництва, запровадження спільних територіальних стратегій розвитку, які б враховували пріоритетні завдання транскордонного характеру [5, с. 258].

Незважаючи на те, що науковці вбачають удосконалення інституційного забезпечення регіонального розвитку у реалізації цільових програмних документів та обґрунтовують доцільність розробки і запровадження регіональних програм чи стратегій міжнародної діяльності, ці пропозиції переважно стосуються співпраці прикордонних регіонів України та європейських країн. Поза увагою дослідників залишаються інституціональні засоби зміцнення економічної безпеки регіонів в умовах поглиблення інтеграційних процесів; на даний час не розроблено механізми узгодження загальнонаціональних та регіональних інтересів у сфері співробітництва з країнами ЄС із метою забезпечення відповідності територіального та галузевого розвитку критеріям економічної безпеки.

Метою статті є обґрунтування концептуальних основ стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС. Відповідно до мети визначимо такі завдання: визначення місця стратегії в системі економічної безпеки держави та регіону; розробка цільових імперативів стратегії; визначення стратегічних напрямів та завдань, засобів реалізації.

Виклад основних положень. Економічна безпека регіону-учасника міжнародних відносин повинна розглядатися як послідовна зміна станів економічної системи регіону, що характеризують його здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім дестабілізуючим чинникам, в процесі досягнення мети забезпечення реалізації інтересів регіону на основі ефективного використання конкурентних переваг. Інтеррегіональне співробітництво як нова форма міжнародної взаємодії регіонів має на меті насамперед реалізацію соціально-економічних інтересів регіону на основі міжнародних галузевих і міжгалузевих проєктів, що в результаті сприятиме зміцненню економічної безпеки

як на регіональному, так і на державному рівнях. Ефективність інтер-регіонального співробітництва залежить від здатності регіонів-учасників об'єднатися для протистояння загрозам, які зумовлені не лише внутрішніми суперечностями в соціально-економічній сфері кожного окремого регіону, а й економічними та інституціональними суперечностями у відносинах «міжнародні угруповання – держава», «держава – держава», «держава – регіон», «регіон – регіон».

Якщо інтереси окремих системних елементів чи підсистем не збігаються, то виникають суперечності, які, своєю чергою, генерують загрози економічній безпеці. Так, економічна безпека регіону-учасника інтеррегіонального співробітництва визначається ступенем узгодженості інтересів окремих підприємств, що беруть участь у реалізації міжнародних проектів, а також відповідністю галузевого спрямування цих проектів інтересам регіону. Водночас економічна безпека інтеррегіонального співробітництва залежить від рівня узгодженості інтересів усіх регіонів-учасників, відповідності їхніх інтересів національним інтересам кожної з країн-партнерів та спільній меті, на досягнення якої спрямовано комплекс інтеррегіональних проектів.

Важливість стратегічного планування регіонального розвитку не викликає сумнівів і підтверджується наявністю відповідних стратегій з часовим горизонтом планування до 2015 р. у кожному регіоні України. Проте недостатня якість стратегій регіонального розвитку та їх неузгодженість із стратегічними документами, ухваленими на державному рівні, зумовлюють невисоку активність регіонів у міжнародному співробітництві. Істотно підвищити ефективність реалізації стратегічних завдань регіонального розвитку в процесі інтеррегіонального співробітництва можна на основі програмно-цільового підходу.

Головними складовими програмно-цільового управління співробітництвом регіонів визначимо: стратегічне планування фінансових витрат на реалізацію заходів з розвитку інтеррегіонального співробітництва (діяльність відповідних підрозділів органів влади, розвиток інфраструктури); фінансування реалізації інтеррегіональних проектів у межах регіональних програм міжнародного співробітництва; моніторинг і оцінку ефективності стратегічного планування та середньострокового програмування. При цьому регіональні стратегії розвитку повинні узгоджуватися з базовими програмними документами національного та регіонального рівня, і відповідно бути основою для розроблення середньострокових та щорічних програм економічного та соціального розвитку регіону.

Інструментами програмно-цільового планування пропонуємо вважати:

1) стратегію економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва як стратегічний план заходів для досягнення регіональних інтересів через оптимізацію зовнішньої торгівлі з використанням переваг участі у європейських програмах та лібералізації режиму торгівлі з країнами ЄС за умови приєднання до ЗВТ+;

2) регіональні програми міжнародного співробітництва як середньострокове планування найбільш доцільних, з точки зору економічної безпеки, схем участі регіону в інтеррегіональному співробітництві;

3) проекти інтеррегіонального співробітництва, спрямовані на підвищення економічної безпеки тих підприємств галузей промисловості, підтримка і розвиток яких є найбільш ефективною для забезпечення реалізації інтересів регіону на основі посилення міжнародної конкурентоспроможності в умовах приєднання України до ЗВТ+.

Для визначення ролі й місця стратегічного планування участі вітчизняних регіонів у міжнародних відносинах в системі національної безпеки сформулюємо основні положення Стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва (далі – Стратегія). Насамперед, обґрунтуємо інституціональні передумови розробки Стратегії, які визначаються стратегічними документами і державними програмами розвитку України (рис. 1).

Рис. 1. Зв'язок Стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва із стратегічними документами і програмами розвитку України

Серед стратегічних пріоритетів економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 рр. визначені: створення передумов для набуття Україною повноправного членства в ЄС; забезпечення сталого економічного зростання; утвердження інноваційної моделі розвитку [6]. Досягненню вказаних цілей повинні сприяти заходи, визначені низкою інших стратегічних документів щодо забезпечення економічної безпеки України, інтеграції країни в єдиний європейський простір [7], активізації зовнішньоекономічної діяльності регіонів України та наближення їх за рівнем соціально-економічного розвитку до рівня регіонів країн ЄС [8], а також реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату, зокрема спрощення і підвищення ефективності процесу митного оформлення товарів [9, с. 41]. Стратегія економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва забезпечить узгодження й оптимізацію механізмів реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави та її регіонів в умовах євроінтеграції з дотриманням критеріїв безпеки.

Стратегія як інституціональний інструмент забезпечення структурної інтеграції України до ЄС повинна базуватися на державних програмах, спрямованих на зміцнення економічної безпеки держави та підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки за рахунок активізації інноваційної діяльності галузей та секторів економіки. Так, одним із ключових завдань політики національної безпеки визначено стимулювання підвищення технологічного рівня та інноваційної активності підприємств, розвиток національної інноваційної системи [7]. На виконання цього завдання спрямовані: заходи щодо розвитку інноваційної інфраструктури, пріоритетні регіональні проекти з модернізації та реконструкції промислових потужностей, інноваційні науково-технічні розробки [10]; підвищення рівня інноваційної культури населення [11]; переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача; створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва [12].

З іншого боку, Стратегія повинна сприяти виконанню основних завдань, визначених стратегічними і програмними документами, зокрема: забезпечення подальшого розвитку співпраці з країнами ЄС в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи створення зони вільної торгівлі [10]; підвищення конкурентоспроможності регіонів, зміцнення їх ресурсного потенціалу, розвитку міжрегіональної співпраці [13]; забезпечення інноваційного розвитку регіонів на основі створення чи удосконалення виробництва високотехнологічної промислової продукції [14].

Таким чином, місія Стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва полягає в удосконаленні системи інституціональних механізмів посилення конкурентоспроможності України шля-

хом поєднання та координації функцій управління, моніторингу й оцінки процесів забезпечення економічної безпеки, соціально-економічного розвитку та активізації зовнішньоекономічної діяльності регіонів в умовах поглиблення співробітництва України з країнами ЄС.

Методичну основу формування і реалізації Стратегії становлять наступні принципи:

- наукової обґрунтованості стратегічного планування – врахування закономірностей і тенденцій економічного розвитку регіонів в умовах поглиблення інтеграційних процесів, що передбачає застосування інформаційних технологій і використання адекватних методів оптимізації співробітництва;

- комплексності – системного узгодження цілей і завдань Стратегії зі стратегічними цілями та операційними завданнями стратегічних і програмних документів, що розробляються на різних рівнях ієрархії управління: на макрорівні – із стратегіями економічної безпеки держави та регіонального розвитку, державною програмою транскордонного співробітництва, державними галузевими програмами; на мезорівні – зі стратегіями соціально-економічного розвитку регіонів-учасників та програмами міжнародного співробітництва;

- економічної оптимальності та інституціональної збалансованості, що означає дотримання економічно обґрунтованого співвідношення між максимально можливим для кожного регіону рівнем зовнішньоекономічної безпеки та ступенем досягнення інтересів регіонального розвитку за оптимальних витрат на підвищення якості інституціонального середовища;

- системності – формування таких просторово-структурних взаємовідносин регіонів-учасників інтеррегіонального співробітництва, які б забезпечили ефект синергії новоствореної системи у зміцненні економічної безпеки;

- гнучкості й адаптивності, який передбачає динамічне коригування засобів та інструментів виконання стратегічних завдань відповідно до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз з метою забезпечення досягнення цілей стратегії в разі можливих змін умов її реалізації;

- партнерства – поєднання зусиль і ресурсів центральних і місцевих органів влади в процесі розробки й реалізації стратегії;

- пріоритетності, що визначає ранжування цілей і завдань інтеррегіонального співробітництва відповідно до їх впливу на досягнення максимально можливого рівня економічної безпеки та ступінь реалізації першочергових інтересів кожного регіону;

- етапності – обґрунтуванні раціональної послідовності реалізації завдань стратегії, визначенні часових горизонтів та ресурсного забезпечення кожного етапу реалізації.

Метою Стратегії є забезпечення економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва як основи реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави та її регіонів для активізації процесу європейської інтеграції (рис. 2).

Рис. 2. Система стратегічних цілей, пріоритетів і завдань зміцнення економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС

Відповідно, стратегічні цілі передбачають: зміцнення економічної безпеки вітчизняних регіонів у процесі співробітництва з регіонами країн ЄС; забезпечення структурної інтеграції України з країнами ЄС на основі формування оптимальних просторово-секторальних взаємозв'язків регіонів.

Стратегічними пріоритетами досягнення зазначених цілей визначимо наступні: (1) розвиток факторних переваг конкурентоспроможності як основа економічної безпеки регіонів; (2) зниження загроз економічній безпеці інтеррегіонального співробітництва; (3) оптимізація інтеррегіонального співробітництва згідно з критеріями економічної безпеки; (4) забезпечення інституціональної конкурентоспроможності регіонів.

Досягненню стратегічних цілей сприятиме виконання вказаних у таблиці завдань.

Стратегія становить основу розроблення основних положень регіональних програм міжнародного співробітництва місцевими органами виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів господарювання, галузевих науково-дослідних установ, громадських організацій. Управління та координацію роботи у сфері інтеррегіонального співробітництва здійснює Міністерство економічного розвитку і торгівлі України за участю інших центральних і місцевих органів влади, суб'єктів господарювання. Виконання завдань, що забезпечують досягнення мети Стратегії, передбачається на основі розроблення і реалізації регіональних програм міжнародного співробітництва та проектів інтеррегіонального співробітництва.

Очікувані результати реалізації Стратегії полягають у: підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних регіонів на основі поглиблення галузевої та міжгалузевої співпраці; зміцненні економічної безпеки регіонів як основи реалізації регіональних інтересів; забезпеченні ефективного процесу інтеррегіонального співробітництва як основи активізації європейської інтеграції України.

Виходячи з обґрунтованих вище концептуальних положень, Стратегія економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва повинна охоплювати:

– обґрунтування економічних та інституціональних передумов розвитку інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС, що передбачає дослідження європейської регіональної політики в частині розвитку співпраці регіонів різних країн, аналіз правової бази із забезпечення міжнародного співробітництва регіонів в Україні та країнах ЄС, оцінку основних тенденцій співпраці регіонів у зовнішньоторговельній, науково-технічній, інвестиційній сферах;

– оцінку стану економічної безпеки за основними складовими, які будуть найбільш чутливими до ефектів інтеррегіонального співробітництва (зовнішньоекономічна, виробнича, науково-технологічна, інвестиційна);

– визначення сутності внутрішніх і зовнішніх загроз та ступеня їх впливу на складові економічної безпеки регіонів, групування регіонів за ступенем чутливості інтегрального показника до зміни індикаторів відповідної складової економічної безпеки;

– обґрунтування очікуваних параметрів регіональних економічних інтересів та критеріїв економічної безпеки за сферами життєдіяльності, в яких найбільше проявляються ефекти інтеррегіонального співробітництва;

– характеристики конкурентних переваг регіонів-учасників співробітництва, пріоритетних сфер і галузей реалізації спільних проєктів;

– сценарії розвитку інтеррегіонального співробітництва та його впливу на стан економічної безпеки регіонів-учасників залежно від ступеня реалізації зовнішніх і внутрішніх загроз;

– інструменти оптимізації інтеррегіонального співробітництва за критеріями економічної безпеки;

– механізм управління системою економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва.

Ефективними засобами зниження рівня загроз економічній безпеці регіону в процесі інтеррегіонального співробітництва визначимо: (1) посилення конкурентних переваг регіону на основі реалізації міжнародних проєктів, зокрема наукомістких у межах інноваційних кластерів; (2) формування сприятливого інвестиційного клімату з використанням диференційованого підходу до визначення умов інвестування залежно від об'єкта; (3) покращення інформаційного забезпечення через створення регіонального банку міжнародних проєктів, проведення моніторингу результатів реалізації спільних проєктів та інформування громадськості; (4) розвиток інноваційної та фінансової інфраструктури; (5) підвищення ефективності діяльності державних інституцій за рахунок розширення повноважень місцевих органів влади у сфері міжнародного співробітництва.

Висновки. З метою забезпечення реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави та її регіонів для активізації процесу європейської інтеграції пропонується розробка і реалізація Стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва. Основними завданнями Стратегії є: створення інституціонального середовища співробітництва відповідно до критеріїв економічної безпеки; ефективне поєднання бюджетного фінансування та коштів програм ЄС для забезпечення реалізації пріоритетних інтересів регіонів; зміцнення економічної безпеки вітчизняних регіонів на основі інтеррегіонального співробітництва; забезпечення структурної інтеграції України до ЄС; поглиблення міжрегіональної інтеграції вітчизняних регіонів як основи посилення їх міжнародної конкурентоспроможності.

---

1. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

2. Яремко Л.А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний аспект: монографія / Л.А. Яремко. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. – 524 с.

3. Кизим Н.А. Концепция построения и реализации стратегии устойчивого развития региона / Н.А. Кизим, Ш.А. оглы Омаров // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. Концепція соціально-економічного розвитку регіонів в умовах викликів глобалізації: зб. наук. праць: у 3 т. – Т. 2 / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: І.П. Булеев (відп. ред.) та ін. – Донецьк, 2011. – С. 42–54.

4. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія / Н. Мікула. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

5. Борщевський В.В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції: монографія / В.В. Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с.

6. Шляхом європейської інтеграції: Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т економ. прогнозування НАН України, Мін. економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

7. Україна у світі, що змінюється: Стратегія національної безпеки України: затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.

8. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1.12.2010 р. № 1819 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1088-2010-%EF>.

9. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: програма економічних реформ на 2010–2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

10. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua.

11. Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/439-2008-p>.

12. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48722>.

13. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/big/text1090/pg5.htm>.

14. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2011 р. № 1130 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-p>.

Бабец И.Г. Концептуальные основы стратегии экономической безопасности интеррегионального сотрудничества Украины со странами ЕС

Обоснована целесообразность стратегического планирования интеррегионального сотрудничества Украины со странами ЕС. Разработаны целевые императивы, приоритеты и задачи стратегии экономической безопасности интеррегионального сотрудничества.

Ключевые слова: стратегия, экономическая безопасность, интеррегиональное сотрудничество, европейская интеграция, стратегические приоритеты.

Babets I.G. Conceptual Grounds of Economic Security Strategy of Interregional Cooperation of Ukraine with the EU

The necessity of strategic planning of interregional cooperation between Ukraine and the EU is grounded. Objective imperatives, priorities and goal of the strategy of economic security of interregional cooperation are developed.

Key words: strategy, economic security, interregional cooperation, European integration, strategic priorities.

Стаття надійшла 27 березня 2013 р.

УДК 336.012.23

І.Б. Висоцька

**ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ
«СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ»**

Розглядаються дефініції понять «стійкість», «стабільність», «економічна безпека», їх взаємозв'язок та відмінності. Визначаються сутність і характерні ознаки поняття «соціально-економічна стійкість національної економіки».

Ключові слова: стійкість, стабільність, економічна безпека, соціальна стійкість, соціально-економічна стійкість.

Постановка проблеми. Процес глобалізації в умовах фінансово-політичної нестабільності та періодичних економічних криз, динамічність розвитку і мінливість зовнішнього середовища загрожують розвитку національної економіки. Забезпечення стійкості національної економіки до зовнішніх та внутрішніх впливів є невід'ємною складовою економічної та фінансової політики держави. Динаміка вразливої економіки характеризується високою волатильністю. Тому досліджен-